

ГЛОБАЛНИ УМЕНИЯ ЗА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА

Елеонора Танкова

Необходимостта от по-голяма прозрачност на Европейския пазар на труда, от повишаване компетенциите на човешките ресурси, от преодоляване на несъответствията между наличните професионални умения и тези, които пазарът изисква, определят важността на въпросите, свързани с изграждането на глобални умения. Това е проблем от изключителна важност както за отделната държава, така и за ЕС, който се стреми към създаване на икономика и общество, базирани на знание.

В теорията съществуват много концепции и определения за понятието „умения“, но в съвременния етап на социално-икономическо развитие те трябва да бъдат преразгледани в контекста на глобализацията.

Улрих Бек отбелязва, че един от най-важните отговори на глобалните предизвикателства е да се изградят и развият образованието и обществото на знание. Това означава обучението да се удължава, а не да се съкращава, да се преустанови практиката да се обвързва обучението с конкретна професия или работно място, защото по този начин не се придобиват ключови квалификации, които могат широко да се прилагат. Това е свързано не само с осигуряване на гъвкава сигурност, но и с области като социална компетентност, способност за работа в екип, разрешаване на конфликти, разбиране на други култури, интегрирано мислене и капацитет да се справяш с несигурността и парадоксите на втората модерност.¹

Бек също така отбелязва, че обучението в условията на глобализация поставя въпроси за това **откъде, какво и как хората учат**. Част от съществуващата диалектика на глобализацията, заявява Бек, е, че тя заменя традиционните форми на обучение с диалогични и със смелостта да не се съгласяваш – хората започват да разбират транснационализацията на новите образователни модели.²

Глобализацията е сложен и динамичен феномен. Всички развиващи се в момента процеси и явления могат да бъдат разбрани само в широкия смисъл на икономическия, политическия, социалния, военния, екологическия, демографския и т.н. контекст, отчетени в тяхната взаимна обусловеност

The need to improve transparency on European labour market, to increase the skill levels of the human resource and to prevent skill mismatches make the future development of skills and competences a matter of great importance. There is a recognition that the traditional notions around what is meant by skills need to be re-considered in the light of globalization.

There are some common themes in the different interpretations of the notion “global skills”. The first is the linkage between skills and economic needs, particularly in the context of the global market forces. Secondly there is the theme around greater intercultural understanding often related to international travel, working in different countries or recognizing the increasingly cultural diverse nature of workforces. Finally there is the more radical perspective that has its origins outside of further education and training but sees the usage of the term global skills as a way of promoting global perspectives and critical thinking.

и взаимозависимост³. Това предопределя необходимостта от нова парадигма за обучение, включваща нуждата от умения, които разпознават различни перспективи, работа с разнообразни групи от хора, носители на различни култури, традиции и навици.

Основополагащата роля на висшето образование и на университета в частност за изграждане на икономика на знанието се споделя както от обществото и институциите, определящи политиките за социално-икономическо развитие, така и от отделния индивид. Тази отговорна задача е откроена още в първите концепции и формулировки на понятията „икономика и общество, базирани на знание“. Даниел Бел, един от учените, положили основите на теорията за обществото на знанието, определя новото значение и новите функции на образованието. Основните институции, които допринасят за развитието на обществото според Бел, са универ-

¹ Beck, U. What is globalisation. Cambridge: Polity Press. 2000

² Beck, U. Op. cit.

³ Недялкова, А. Глобализацията – нищо фатално. Варна : Унив. изд. на ВСУ Черноризец Храбър, 2002

ситетите, академичните институти, изследователските организации.⁴

Разработените редица политики и стратегии на национално и наднационално ниво се опитват да отразят новата роля и значение на университетското образование. Основното предизвикателство пред висшето образование е да пренастрои образователните си приоритети в контекста на глобализацията. В Европа съществуват множество политики и инициативи, отнасящи се до образователните нужди на икономиката. На първо място трябва да се отбележат Лисабонските цели, последващата Копенхагенска декларация и настоящата Стратегия „Европа 2020“. Всички европейски инициативи категорично поставят силен акцент върху ролята на образованието. Лидерите на европейските държави се обединяват около становището, че висшето образование и неговите връзки с изследванията и иновациите играят решаваща роля за развитието на обществото и на личността. Тази роля се обуславя от ангажимента на висшето образование да подготвя висококвалифициран човешки капитал, за който Европа следва да осигури работни места, икономическо развитие и просперитет. Академичните институции се възприемат за ключови партньори в реализирането на Европейската Стратегия.⁵ В този смисъл подготовката на човешки ресурс с адекватните на средата глобални умения е решаващ както за отделния индивид, така и за обществото.

Съществуват различни подходи при разглеждането на същността на глобалните умения. Уменията могат да бъдат възприемани от гледна точка на специфичните нужди, които поражда влиянието на глобализацията върху същността на поставените задачи. Те се свързват с все по-големи изисквания за знания в областта на технологиите и чуждите езици. Уменията също така могат да бъдат разглеждани като трансферни умения, способност за адаптация към променената среда, трудови условия и социални нужди. И на последно място, глобалните умения биха могли да се дефинират от гледна точка на възможността за справяне със сложността, съмнението и несигурността, провокирани от постоянно променящите се нужди на икономиката, обществото и образователната практика.

Ключов елемент на европейските стратегии и политики по отношение на уменията е признаването на важността на икономическата конкуренция чрез подбръвяване на човешкия капитал и подпомагане на социалното включване. Това разбиране показва, че посоката на осмисляне на понятието „глобални умения“ трябва да се търси в социален

и икономически аспект. В същото време възприемането, което много образователни институции споделят, е, че е нужно само повишаване на стандартите на базовите умения, като математически умения, грамотност, и адекватни технически умения, подходящи за съответната сфера на дейност. Но това категорично не е достатъчно. В условията на глобализация и икономика на знанието е налице необходимост да се възприеме по-широка концепция и виждане за понятието „умения“. За удовлетворяване на търсенето на глобалния пазар на труда е необходимо да се развият креативни, междуличностни умения и технически способности, както и аналитична интелигентност.⁶ Общите умения в контекста на глобализацията могат да се отнасят до области като езикови умения, готовност за общуване с много и различни хора, но като се отчитат техните културни и социални различия. Работата в глобалната икономика изисква умения за адекватна реакция на бързо променящите се нужди, за готовност да поемаш разнообразни задачи и способността да се адаптираш, да осъзнаеш и приемеш нуждата от постоянно развитие на нови умения и знание. Също така в контекста на работа с други хора могат да се окажат решаващи разбирането на културните разлики и изграждането на умения за работа в колективна среда, която се характеризира с разнообразие от предишен опит.

Използването на понятието „глобални умения“ се характеризира с много и различни интерпретации. Те могат да включват бизнес и образователни перспективи, като например определението, което дава американската консултантска компания *Worldwise*⁷: „Глобалните умения са основни бизнес умения за компании, желаещи да разширят своята глобална конкурентоспособност, но и с фокус върху придобиването на необходимите местни и национални познания, които са част от уменията да общуваш, да установяваш контакти и да решаваш проблеми.“ Голяма част от образователните институции също често използват термина, акцентирайки върху умения за работа в екип, усъвършенстване на познанията в областта на информационните технологии, разрешаване на конфликти и др.

Независимо от разнообразието, което се влага в понятието, могат да се открият **три акцента**, които в най-голяма степен определят същността на глобалните умения:

- **Първият акцент** е връзката между уменията и икономическите нужди, по-специално в контекста на световните пазарни сили. Става дума най-често за умения като работа в екип, умения, свързани с

⁴ Bell, D. The coming of Post-industrial society: A venture in social forecasting. New York: Basic Books, 1973

⁵ Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe’s higher education systems. EC. Brussels, 20.9.2011

⁶ Bourn, D. Global skills: From economic competitiveness to cultural understanding and critical pedagogy, Critical Literacy: Theories and Practices 6:1, 2011

⁷ Bourn, D. The Global Skills, Learning and Skills Improvement Office, 2008

информационните технологии, езикови умения и способност за решаване на проблеми.

• **Вторият акцент** се отнася до придобиване на по-големи интеркултурни познания, често свързани с пътуване в чужбина или работа в други държави. В този случай може да става дума и за умения да познаваш и да се ориентираш по-добре в нарастващото разнообразие на работната сила от гледна точка на културни и етнически принадлежности, навици, традиции и др.

• При **третия акцент** използването на понятието “глобални умения” се разглежда като начин за поощряване на глобални перспективи и критично мислене.

Първият акцент на понятието може да бъде формулиран по следния начин: **глобалните умения – умения за работа в глобалната икономика**. За бизнеса и работодателите терминът „глобални умения” най-общо се свързва с подготовка на обучаващия се да бъде ефективен работник в глобалната икономика. Но глобалната икономическа интеграция и търговия значително разшириха смисъла на това понятие. Връзката вече може да се търси между придобиването на подходящи технически умения, от една страна, а от друга – на по-широки социални и културни умения, свързани с комуникация, решаване на проблеми и способност за работа в различни културни среди. Все по-голямо е значението на трансферните умения, работата в екип, добрите междуличностни умения и наличието на капацитет за справяне с несигурността. Работодателите оценяват високо по-меките умения, включващи самоуважение, надеждност и инициативност.

Подобни общи компетенции са приети от големи, най-вече международни компании, които ги поставят в изискванията си при набиране на персонал. Например на сайта на *KPMG*, международна одиторска фирма, е публикувана следната обява⁸ :

„Какво точно търсим ние, когато наемаме нови хора? Естествено, ние искаме вие да притежавате добри технически умения, способности за решаване на проблеми и търговска ориентация. Също така търсим хора с капацитет за интегративност – добри работници в екип, които могат да създават ефективни взаимоотношения, да се учат от опита и да извеждат най-доброто от останалите.”

Глобализацията и технологиите съществено промениха характера на работната сила. Сложността на веригите за доставки в едно производство например изисква умения за познаване на различни социални, културни и икономически нужди. Ако преди години процесът се е извършвал в рамките на ограничен район с познати материали и предсказуемо, очаквано влияние върху средата, то

сега ситуацията е много различна. Сложността на материалите и компонентите, които се доставят по постоянно разрастващата се глобална верига за доставки, предполага хората, които работят, да познават изключително добре всички детайли по веригата, за да вземат правилните решения, което означава наличие на способност да се прави връзка между локални и глобални въпроси.

Все по-ценени за работа в чуждестранни фирми са междуличностните умения и тяхното вписване в межкултурните особености на съответната култура. Наличието на чувствителност към различните перспективи, националности, култури, езици, местоположение, часови разлики, стил на работа в държавите е от изключителна важност за работа в чужда компания. В зависимост от заеманата позиция нарастващо значение придобиват и способностите за интегративно мислене, познанията за световната икономика, екология, общите глобални тенденции и постигането на положителна глобална промяна.

Обобщението на първия аспект на глобалните умения показва, че бизнесът свързва понятието с уменията за работа в разнообразна културна среда и за адаптация към осъзнатите и приети широки социални нужди и конкретни програми. Но това не променя основния контекст, в който работодателите и хората, определящи съответните политики, виждат глобалните умения, а именно – постигане на глобална икономическа конкурентност.

Вторият аспект на понятието разглежда **глобалните умения като умения за привличане на хора от различни култури**. Разглеждането на този акцент на глобалните умения се свързва с дългогодишните дебати по отношение на интеркултурното образование, чиято цел е да подготвя хора, които да действат като интерпретатори и посредници между различни култури. Това виждане се основава на подхода, възприет от ЮНЕСКО, който оценява културното разнообразие, поощрява знанията за културите с фокус върху търсене на уважение, солидарност и разбирателство между индивидите, общностите и нациите.

Подобно възприятие на глобалните умения е тясно свързано с международен опит и работа в разнообразна културна среда. В този аспект понятието трябва да включва умения за живеене и работа в едно мултикултурно общество, което означава пълно пренареждане на институционалните подходи към интернационално образование.

В резултат на глобализацията през последните години се наблюдава експанзия на международни програми във всички сектори на образованието. Основното проявление на тези програми в рамките на висшето образование се изразява в институционално партньорство, включващо академична мобилност и обмен. Интернационализацията на

---

⁸ <http://www.kpmg.com>

висшето образование е процес, към който се стремят почти всички образователни институции в Европа и в света, за да повишат своята конкурентоспособност, интеркултурен опит и познания. В своите стратегии те залагат на привличането на чуждестранни студенти и създаване на вътрешно-университетска среда, подходяща за студенти от чужбина. Това означава в университетите да има академичен състав, който притежава необходимите умения за комуникация, познаване на културната и езикова специфика на чуждестранните студенти и на университетите партньори, с които се осъществява академичният обмен.

Отчитайки многото положителни измерения на интернационализацията на висшето образование, трябва да отбележим, че съществуват и критики към този процес, особено в контекста на разглеждания проблем. Те се заключават най-вече в твърдението, че въпреки дебатите за глобалната взаимовъзвръзаност и взаимозависимост, всеки вид международно споразумение съществува и се развива в различаващи се културни общности. В тези общности едната почти винаги е доминираща, като най-често това е западната културна общност. По този начин обменът между различни нации и култури може да породи усещане за културно превъзходство, т.е. междукултурният диалог не винаги е диалог, а по-скоро форма на възпроизводство на културно доминиране.⁹

Поставянето на партньорството и обмена като част от един по-широк процес на обучение и обвързаност с глобални проблеми, както и адресирането на въпроси, свързани със силата и превъзходството, могат да допринесат за изграждане на по-критично и отговорно глобално съзнание.

Третият аспект на глобалните умения се отнася до възприемането им като **умения, чрез които човек осмисля глобализирания свят и става съпричастен с него**. Представянето на този аспект е възможно посредством използването на подход, отчитащ сложността на явлениято и прилагането на критично мислене. Този подход към глобалните умения означава:

- осъзнаване на предимството от познаването на различни гледни точки и подходи;
- подготовка на обучаващия се с умения, свързани с критичен поглед и възможност за влияние върху различни социални, икономически и културни процеси;
- поставяне на акцент върху необходимостта от социална съпричастност;
- осъзнаване на ефекта от глобализацията върху живота на хората и на необходимостта да бъдат подготвени за бързо променящия се свят;

- опознаване на силите, които формират социалните и икономически промени.

Разглежданият аспект на глобалните умения включва част от концепциите, характерни за първите две проявления на понятието, но ги поставя на друго ниво. Тук става дума за критично мислене, за разбиране и оценяване на различни перспективи, за влиянието на глобализацията върху отношенията между хората и общностите в света, става дума за осмисляне на произтичащите различия по отношение на силата и достъпа до ресурси и образователни възможности.

При този аспект връзката между разбирането на глобалните проблеми и критичното отношение към тях извежда концепцията за глобалните умения до най-важния въпрос – **за влиянието на глобализацията върху живота на отделния индивид и начините, чрез които човек може да проумее бързо променящия се свят, да притежава увереност, знание и ценностна основа, за да допринесе за развитието както на икономиката и обществото, така и на самия себе си**.

За изграждането на глобални умения е необходимо да се създаде и нужната **рамка**¹⁰, **чиито основи се полагат по време на образованието на човешките ресурси**. Съвременните учебни програми и планове трябва да предоставят на студентите знания за разнообразие, взаимозависимост, гражданска позиция, устойчиво развитие, ценности и перспективи, социална справедливост, разрешаване на конфликти и човешки права. Рамката за глобални умения следва да е част от инициативи (национални и наднационални), имащи отношение към глобализацията, интернационализацията, социалното сближаване, предприемаческите инициативи, международното и интеркултурното развитие, а специфичните ключови умения се определят от основните доставчици, т.е. образователните институции.

Разглеждането на понятието „глобални умения“, на неговата същност и основни проявления естествено поставя и един друг въпрос. Става дума за нарастващата глобална конкуренция за човешки ресурс, носител на тези нови и най-търсени умения. Както отбелязва Бен Уилдавски, динамиката на глобалните процеси оказва сериозно влияние за появата на **нов вид търговия – търговията на умове**. В световното пазарно пространство все повече хора ще имат възможността да преуспяват въз основа най-вече на знанията, които притежават, а не толкова въз основа на това, кои всъщност са те¹¹.

¹⁰ CEDEFOP, Future Skills Needs; 21st Century Skills. Office for Official Publications of the European Communities, 2008

¹¹ Wildavsky, B. The Great Brain Race: How Global Universities Are Reshaping the World. Princeton University Press, 2010

⁹ Bourn, D. The Global Skills, Learning ... Op. cit.

ИКОНОМИКА

Литература

1. **Недялкова, А.** Глобализацията – нищо фатално. Варна : Унив. изд. на ВСУ Черноризец Храбър, 2002
2. **Бек, У.** What is globalisation. Cambridge: Polity Press, 2000
3. **Bell, D.** The coming of Post-industrial society: A venture in social forecasting. New York: Basic Books, 1973
4. **Bourn, D.** The Global Skills, Learning and Skills Improvement Office, 2008
5. **Bourn, D.** Global skills: From economic competitiveness to cultural understanding and critical pedagogy, Critical Literacy: Theories and Practices 6:1, 2011
6. Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe’s higher education systems. ЕС. Brussels, 20.9.2011
7. **Wildavsky, B.** The Great Brain Race: How Global Universities Are Reshaping the World. Princeton University Press, 2010
8. CEDEFOP, Future Skills Needs; 21st Century Skills. Office for Official Publications of the European Communities, 2008
9. <http://www.kpmg.com>

Адрес за контакти

Гл. ас. д-р Елеонора Танкова
ВСУ „Черноризец Храбър”
е-mail: eleonora@vfu.bg